

Душан МАРТИНОВИЋ*

ЈОВАН-ЈОШО ФИЛИПОВ ИВАНИШЕВИЋ И НЕКИ
ЊЕГОВИ НЕОБЈАВЉЕНИ ЕТНОГРАФСКО-ИСТОРИЈСКИ
СПИСИ О ЊЕГОВОМ РОДНОМ ДОЊЕМ КРАЈУ
И СУСЈЕДНИМ БАЈИЦАМА

ДОПУНА ПРЕДАЊА О БАЈИЦАМА

I. Сџара бра[ш]сџива

Стара ба[ј]ичка бра[т]ства била су:

1) *Шабаци* – и данас се зове по њихову имену једна мурва – ша-
балина мурва;

2) *Годечи* – куће су им биле кудијен су данашњи Ивановићи, а и
данас се именује – Годавичина њива;

3) *Санковићи* – живјели су под Сандин врх, а по њима се зове
Санкова гомила на сред поља (на том локалитету је саграђена Фа-
брика „Кошута” – Д. М.) и Санкова каменица у Репљиштима;

4) *Чајриње*;

5) *Пиме*;

6) *Орловићи*;

7) *Бориловићи* (Вук Бориловић се звао и био Бориловић, па га на-
зове владика Данило, али данашњи Бориловићи у Ба[ј]ицама ни-
јесу од њега, иако они живе у Брајанову Крају, ће је он стајао неко
вријеме);

8) *Мусулимовићи* – не зна се како је управ било правашње име то-
ме бра[т]ству, а названи су Мусулимовићима по томе што су Тур-
ци поставили једнога од њих за „муселима”. Предање је да је било
више кућа Мусулимовића и да је један од њих отишао у Враћину, у
Манастир Св. Николе, тамо се покалуђерио и добио име Арсеније,

* Др Душан Мартиновић, ванредни члан ЦАНУ.

па је ли им било старо или примио ново презиме Чарнојевић не зна се; но пошље отиде у Дечане и тамо, у српској Патријаршији, поста не патријарх и почне бунити Србе против Турака; под његовијем вођством се исели онолико хиљада српскијех фамеља преко Саве и Дунава, 1690. године. Баш у то вријеме биле су заусоб двије-три кишовите године, те се Мусулимовићима не роди ништа до фацолe, а навала од Турака, те се много њих исели у Бијело Поље, један дигне у Приморје, те су од њега данас Периновићи у Доброти. У Ба[ј]ицама нема данас од тијех старијех бра[т]става нико до три-четири куће Мусулимовића и неке Бориловића.

II Марџиновићи

Осим предања која сам навео о досељењу и на селу Ба[ј]ице на Цетињу (*Нова Зетџа*, XI св. за 1980. и *Јавор* бр. 23 за 1892), износимо и шљедеће најновије предање: Шћепан, син Павла Орловића, имао је више синова, који побију неколико Турака зулумћара, што дочује мостарски паша и пошље војску да их пофатају. У овоме се предању каже да је Шћепан имао брата Бјелоја (од којег су Бјелице), који се је настанио у Корита – и да је Шћепан имао синове: Јована, Чеја и Бајка, па да су Турци заробили Чеја и Јована, потурчили их и од Чеја остали Ченгићи у Гацку, а од Јована Османагићи у Подгорици, а да је Бајко искочио кроз прозор и утекао у Бањане, ту неколико стао, па отолен на Грахово, а с Грахова у цуцко село Овсине, ђе се ожени и роде му се четири сина: од једнога су Бандићи у Команима, један остане у Цуце са два сина од којијех су: у Цуцама Бајковићи и у Кривошијама Самарцићи, а два дођу на Цетиње: Бороје и Неноје; те стари Ба[ј]ице одреде Неноја да буде пољак и да пази поље с Вељега камена извише Поздуха, а Бороје да је имао сина Борила, чији се је син запопио, те су од њега данашњи Поповићи у Ба[ј]ицама.

Чудно је откуд је никло ово предање, кад сва друга предања говоре да су Бјелан и Бајко била браћа с претком Мартиновића, и да је Бјелан свуд био с браћом до подјеле на Овсинама, а и не спомиње се тај Бороје и Неноје?! Но, да и даље наставимо ово најновије предање. Неноје је имао сина Николу, а Никола Вуксана, Латка и Вукмана; од Латка је Мартин и Мартиновићи.

Ондашња Зета давала је Турској као неки данак, годинама свака кућа по седам пара; а ево откуд то: Деспоткиња Мара узела цара Бајазита, па га замоли: – Господару! Свака друга има рода, а ти си мој

посвојио и поробио, па те бих молила, да би ми оставио по Зете и њенијех катуна, нека и ја имам род, да ме друге не прекоре.

Пошто су Турци ђекад долазили у равнице Зете и Бјелопавлића, а данашњом Катунском нахијом био или тада ускакао по ђекоји ус-кок, то јој Бајазит испуни то заискавање и нареди да јој дају годишње по једне „пачмаге”: то је био данак с кућер на кућу по седам пара, па су им и то ками давали, те су им постављали „муселиме”.

Даље је предање о Николинијем синовима: отиде Вуксан с браћом у Подгорицу, ђе је тада био паша Авдовић, којему је свак причао и о љепоти Јеле, жене Вукманове. Паша Авдовић позове Вуксана и испита га: ко је, окле је и кога има? Вуксан се каже, а по[x]фали се с браћом; потом призове Латка, испита га, па се и он по[x]фали с браћом. Најпошље призове Вукмана, он се каже, ко је а по[x]вали се с Јелом; зачуди се паша, па га је припитивао, а он се једнако [x]фалио Јелом. Паша призове браћу му, те и они чују Вукманову [x]фалу па оду. Паши је било стало до тога: како Јелу да добави? У његовом пашалуку је био бег Лисичић, који је боље познавао све крајеве, те се паша ослони на њега, да му добави Јелу. Доклони се бег до Цетиња и митом прознаде да је Јела сама код торине на Крушчици; на коњу се упути тамо и збиља је нађе саму, па јој с коња заиште воде, а она му дотрчи. Пошто се напије, додајући јој суд, у[x]вати је за руку и силом извуче на коња и окрене Старијем Лазинама, Куњијем доловима, испод Буковице до на Симуњу, ђе почине.

Вуксан, Латко и Вукман косили сијено на „Сјенокосе”, а неко опазио бега и Јелу, па испали пушку, а покликне и покаже куд су утекли. Скочи Вукман ка 'манит', уграби мач и отрчи уз Пиштет, не чекајући браћу, нађе бега украј једне рупе на Симуњи, а Јела му на скут. Извади мач, па се поћерају по оној рупи, те положи мачеве и у[x]вате се на руке. Вуксан и Латко гледали су их из једнога ждријела, ма се нијесу укажевали. Рвали су се тамо овамо, па покликну Јелу да поможе којему, те она узе један комад мача, заскочи Вукмана, удари га озад и прекине му гатњик, а у то викне Вуксан и Латко, па учине бега на комадиће, а Јела вргне бјежат[и], те у[x]вате и њу, па је посјеку и заједно с комадима беговијема баче у један шкољ.

Бранио је Вукман Јелу, да је не сијеку, па је и плакао за њом, те му се браћа узругају за то, те више није имао цика пред њима. То је била Ружа Касанова.

Казасмо да су и Катунјани давали по седам пара данка, таква је била заповијест, али опет то није ни девети давао, те су им узимали Турци таоце.

Отиде неђе Вукман у Подгорицу, а Турци га у[x]вате још с неколицином и поведу у тајство, у Скадар; за све таоце дођу откупи, а за Вукмана нико главе да окрене, те он исприча све паши и каже да је омрзнуо браћи због Јеле и стога нема за њега откупа ни[ти] ће доћи. Прије тога, неколико пута је поручивао маински кнез Пињатић да му изиде паша на мегдан, те обећа Вукману слободу, ако изиде на мегдан кнезу за њега. Поузда се Вукман да ће му моћ то свршит[и], пошто има једнога побратима у Маинама и обећа паши па отиде. Све каже побратиму, те сјутрдан обо[j]ица у једну алугу, да се здоговоре, како ће погубити кнеза. Мишлили су да је алуга пуста, а у близини се трефила код коза шћер кнежева, па их чује и прикраде се, те послуша разговор и разумједне да у сваку другу ријеч спомињу кнеза; отрчи кући и каже кнезу – тај и тај бјеше тун и тун с једнијем таквијем и таквијем чојком – разговараху се, а у сваку другу ријеч спомињаху тебе! Сјети се кнез што је, пошто је био чуо да је Вукман у тајство, а знао да му је то побратим те одма[x] скупи неколико Маи[ња]на, опколе алугу, у[x]вате и скасапе оба побратима те се литросе њихове злоће. То чују Цетињани, а баш тада отишла седамнаест свата маинскијех у Утрг (Подгор) за ђевојку и вратили се, те их дочека чета цетињска на Вишков до у Његалицу и све их посијеку, а ђевојку саму справе у род.

Тамо се и данас веле – види мраморје сватовско.

Ево како је погинуо Вуксан Николин. Скадарски паша намишли саставит у један пашалук скадарски подгорички, што је било противно вољи подгоричкога паше. Дигну војске један против другога и утаборе се близу Подгорице с обије стране Цијевне: скадарски јужно, а подгорички сјеверно.

Из скадарске војске искочи на бријег ријеке један [А]рбанас, позивајући да му изиде ко на мегдан из војске паше подгоричкога, ће је био и Вуксан Николин. Нико се није чинио вјешт позиву, но подоцкан Вуксан, па како је имао доста слаб мач, заиште попу Борилу да се промијене; поп се наруга, те Вуксан оде својијем – прегази Цијевну, поздрави се и пољуби с [А]рбанасом, па се крену сјећи. Ма[x]не [А]рбанас први, а Вуксан га дочека на мач, који му се крајем самог рукодржа сломи и па[д]не, те [А]рбанас зама[x]не и другом, а прилети му Вуксан, уграби га испод рука и стисне, па одигне

и загази са њим у Цијевну. [А]рбанас је бачио мач и отимао се, али га није помогло, те му дотрче Турци у помоћ, загазе и у[x]вате Вуксана, па га повуку натраг и изведу на бријег, те кидишу ножевима и ножићима у Вуксана са сваке стране, умородаве га, те пушти [А]рбанаса који га умородављена учини на комаде, па оде. Потом, Вуксанове комаде пенесу људи подгоричкога паше и укопају. Од Вуксана су данас Вуксановићи у Ба[j]ицама.

Од Латка је остао Мартин (види о њему *Јавор*, бр. 23 за 1892), којему је остао од прве жене син Јован, чији су потомци 1888. године дигли у Србију. Мартин је с другом женом имао синове: Батрића, Томаша, Ивана, Марка и Милоша. Сам Томаш имао је седам синова: Војина, Латка, Стијепа, кн. Пера (убили су га Доњокрајци за црквицом Св. Петра код Врела), Милоша, Ђура и Вукосава. Од Пера нема нико, од Ђура и Латка по двије-три куће, а највише бра[т]ство ба[j]ичко – Мартиновића је Томашевића.

ПОТУРЧЕЊАЦИ У ЦРНОЈ ГОРИ

У Црној Гори је тада била раздробљеност, да су на цетињској равници два села – Ба[j]ице и Доњи Крај – понекад за то неколико година војевали једни с другијема; дакле, ту о заједничком главару није могло бити ни ријечи, већ главара каквог је имао Доњи Крај, општина цетињска потурчењака имала је свога сопственог; од владике нити од главарства, нити икаквог другог назначења – коначно не, вршили би то сами. Никаквијех предности, нити равноправности није им такође у Црној Гори требало, пошто су они били увјерени да ће све то добити од Турске, којој су и служили и са којом су били једнако сношења.

Ђе је сада варош Цетиње, тада није било никаквог стана, осим Манастира, Дворца и тога што је потребовало за службу овијех и успоредо општина потурчењака која је имала ту и своју џамију. Ја сам налазио још и темељ те џамије, већ неки сасвијем стари људи који памте њену висину до прси човјека. Судећи тијем остацима, она је величином много премашила цркву коју је подигао Иван Црнојевић, а остатке кућа – прелијепо отесано камење – налазили су до посљедњег времена, када су се прокопавали канали по Цетињу. То су биле куће беговске, тј. господске, каквих није било у тадашњијех православних Црногораца. Друга је џамија била између Ба[j]ица и Доњега Краја или близи Хумаца ће су они исто живјели.

Осим тога, они су живјели у реду са тијем мјестима, ђе је сада Манастир, у тако названу Медовина.¹ Ђе је сада Дубовик, на путу од Ба[ј]ица за Његуше, живјели су искључиво потурчењаци. Много их је било у Теклиће, и тамо је такође била џамија. Они су живјели и у Озриниће и у Цуце; не говорећи већ о Ријечкој и Црмничкој нахији, ђе их је било много и ђе су они сачињавали силу; а у Бјелопавлиће и у Пјешивце, они су били господа. Једном ријечи они су били начичкали цијелу Црну Гору мрежом својих поселица.

МЕЃУСОБНИ РАТ ЦЕТИЊАНА (ТЈ. БАЈИЦА И ДОЊОКРАЈАЦА)

У цијелој Европи био је рат почетком овога вијека (19), па није заостала у томе ни Црна Гора: унутрашњим ратовима који се прекидао наступањем спољашњег. Нама је говорити о међусобном рату Цетињана, те и настављамо о у начелу реченоме. Најслабији дио Цетињског поља је Горњи крај (ради се о селу Бајицама – Д. М.), ђе би по црногорски могле живјети 10-15-20 кућа, но како се од Мартина убрзо и не за пуне још и за сто година, потомство му јако намножи, те су морали тражити виши и шири простор но старосвојину. Није то било само у Горњем крају, у Бајицама, но је број насељеника у сваком крају Цетиња сваке године бивао све већи, и поред тога што их се је од прводосељеника до дана данашњег, кроз толико дуго вријеме, и због разнијех узрока, много иселило, те их има и данас у свакој европској држави, а да и не зборим за изван Европе – разумије се, бивало им је све тјешње, те су имали прилике чешће се састављати ... чим су биле чешће и међусобне зађевице и гњијездила се међусобна мржња. Међусобно задиркивање, руге и набрецивање сваким су даном све више расле, те их је била кадра најмања ствар узмутит[и] и закрвит[и]. Баш у вријеме владе Св. Петра испа[д]не прилика, која буде почетак седамнаестогодишњег рата Цетињана: Ђуро Илин Ивановић испроси за сином Станишом старију шћер Николе Стијепова Томашевића – Мартиновића Мару, даде прстен и – по обичају – одгоди свадбу. Шпиро и Иво Митров Марковићи Мартиновићи сиромаси без ништа сиду, да стоје у Котор[у]. Шпиро је био „тувегџија”, те су и носили Црногорци к њему пушке кремењаре на поправку. Никола Стијепов понуди Шпиру своју кућу у Бајицама, да пренесе алат и у њој ради, што га Шпи-

¹ Од Меда, скраћено име Мехмед.

ро послуша[о]. У истој кући су вјереној Мари биле стативе, на које је ткала и – догоди се – Шпиро „погријеши” с вјереном Маром, рашта Ђуро Илин крене на освету на нанешену му срамоту. Доњокрајци и Бајице скоче да их помире и по обичају глобе: Николу десет цекина, а Шпира дест и да иде Шпиро с Маром пре[к]о границе, те и отиду у Котор. Да би боље Ђура задовољили вјере за Станишом млађу и згоднију Николину шћер и као жнак вјеридбе даду јој „парену капу”. То им потврди и Св. Петар и тијем се задовоље обије стране. На неколико по томе, спјевају Бајице:

„Шунда бунда сложи Маре Шпиру муда брдилима преко наковања; Доњокрајци сви једнаци, куку мајци – узеше двизицу за увотку”.

Ово чује и Ђуро Илин, па крене на освету; а Иво Митров је одио трговином од Котора до Скадра, те га дочека Ђуро Илин у Тријешли и окине му нос и уши. Варакали су се и Бајице и Доњокрајци отада: Бајице гледали како ће им се осветит[и], Доњокрајци се чували да којег не нагрде.

Бајицама је Мали Госпођиндан од неког доба кршно име, те позове Ђуро Милов Стијеповић Ђура Илина да дође у њега на вјеру на пиће. Браћа му Јово и Маркиша нијесу давали Ђуру да иде, иако му је „вјера” дата, али он не могне погазит[и] задату ријеч, но отиде у Ђура, ће је био цио дан и заустављали га до мркла мрака, кад Ђуро крене кући, а Ђуро Милов изиде мало ш њим, да га тобоже испрати, па се одма[х] врати. Кад је био у Гомилице, загрохте из мрака десетак пушака и Ђуро буде њихова жртва. Јово и Маркиша, браћа му, чују пуцњаву па викну: ето га уготовише... оно је и тражио, а зборили смо му ми да не иде тамо, па не није стио послушат[и], ма сад нека држи што је уфатио! – А мишлите ли га светит[и]? – питао их је Даи[ј]ца Матов Мартиновић. – Како видимо: светит[и] или не! – одговоре они. – Не људи, ако Бога жнате, но осветите онога чојка – кораше их Да[ј]ица – е би достима отишли на вјеру, па не жнали што да су учињели, а ево ви – ако нијесу ваши наредни, мој цефердар, уздан је! – Фала ти, Да[ј]ица, вазда је наше било уздано и наредно, нијесмо тражили у другог! И нијесу дуго чекали, но сјутрадан отиду зором, па прођу гором и западну на крај пута између Кривача и Овшаника (вода у ловћенској планини на крај старог пута), дочекају и убију Чука Маркова Стијеповића, па га ножевима „учине на обојке”. По томе, отиде Јово Илин самотрећи на пиће у Горовиће, у Приморје, а то опазе Бајице и запану му код Мајстора. Јово се био испред мрака вратио – дошао до близу алуге, ће

му се окине обувача, па пристане да је свеже, а дружина му прође напријед, те нагазе на скривену ба[ј]ичку бусију и убију их, а Јово утече натраг, срет[н]е ба[ј]ичког сердара Ђика Милова, који се враћао с пића, па га запита Ђико: А ће ћеш, те си тако потрчао, Јово? Оћаху ови Кустудије да ме убију, па се повратих, а и нешто сам заборавио, па итам да би[х] се вратио и стигао кога! – проговори Јово у мимогред, трчећи. Чим Јово прође, опази Ђико ба[ј]ички поћер и сјети се што је, али је већ било доцкан. Да би забушили Доњокрајце, сјутрадан се дигну сви Бајице и окрену Ђијевијем долом к Јабуци, па ухвате једног чоба[ни]на који је спа[ва]о и поведу га собом у Ба[ј]ице као роба. Кад је чуо за то Св. Петар, поручи, те дође цијела Катунска и Ријечка нахија да опале Ба[ј]ице. Ба[ј]ице се разреде: једни на Грбин крш и Подоље, једни више Ивановића, а једни на кулини Марковића, војска крене уз поље, а Јошо Перов Јанковић, пријатељ ба[ј]ички, покликне с врх границе: – Ха, ко је витез, изгоре Ријечка нахија! – Ријечка се нахија врати, а отиду само Катуњани на Ба[ј]ице. Виде Ба[ј]ице да се не могу одржати, те пошљу жене с десет колијевака пред војском. Грујо Јоков удари ногом у једну колијевку и викне војску да иде напријед, а изиде пред Катуњанима Станко Стијепов и рече им да причекају мало, па дозове Ба[ј]ице на вјеру на гумно Ивовића (! Ивановића – Д. М.) и упита их оће ли се мирит[и] и дат[и] глобу, да их не [х]арају и пале, на што пристану, те Станко викне Катуњанима: Мир, мир! За тијем, ишћерају ба[ј]ичке браве и говеда и продају их Јоку Иванову Врбици за 1.800 тал[ира], те то буде глоба. Пошто немамо о томе каквијех писменијех података у рукама, принуђени смо биљежит[и] разнолика предања, изне[ћу] хронолошким редом догађања, али ипак ови подаци могу служит као грађа ономе ко је вољан расправљат[и] о међусобном рату Цетињана, у којем, извјесно је, *йале су сегамгесеї и двије їлаве од обије сїране*. Како је Ба[ј]ица било много више, то су неке пута наваљивали и ћерали до кућа Доњокрајце, који су рад тога били принуђени зидати „шанчеве” за затварање. Од овијех цилиндрастијех „шанчева” развалине двају и данас постоје: једнога под Иванишевиће, а другога под Ивановиће. Врата за улазак у „шанчеве” била су повисоко, те су се пели уза стубе и улазили вратима, па изнијели и стубе у шанац, и тек тада затворили врата.

Одио Ђико Милов, Шутина Мрков и још неколико Ба[ј]ица из Доњег поља, а запа[д]не им у Крушчице Маркиша Илин, па Шути-

ни извади око, а Ђику зрном понесе перчин, но скоче Ба[j]ице и Доњокрајци и то умире и претрупе некако.

Једне године на Ђурђевдан дође поп доњокрајски да служи литурђију у Влашку цркву, кад пуна црква Ба[j]ица, те поп натраг и кажи Доњокрајцима, који учине договор под јасике Иванишевића, да се изберу и причекају њих тридесетина [тридесеторица – Д. М.] на Гњиодољско почивало, па да иду, опале и обале кућу Николе Стијепова. Кад дођу на Пиштет, узме сваки по десет крша и прокуну онога ко их све не бачи на Николину кућу, побачају крше и поломе тигле на Николину кућу, те неко од Ба[j]ица опали пушку и даде абер Ба[j]ицама у поље. Доњокрајски договор чуо Малиша Милошев и каза Божу Савову у Манастир[у], а Божо Драгу Перову који је зборио: – Не смију они скитачи ни погледат[и], а нек[ма ли] опалит[и] нашу кућу! – Ма кад чују пушку потрче уз поље и умало је скапулају, јер се и сама тај дан два пут запаљивала, а Доњокрајци је нијесу шћели палит прије [него] виде што ће чињет[и] Ба[j]ице. – Зборасте: [X]ајте да се накраштимо онијех скитача доњокрајскијех! – Ма се они ка[н]да не пуштају лако, но не сврућише јутрос уз ово поље, виђесте ли!?, зборио је Драго друштву.

Мала бистијерна у Доњем пољу бјеше, ка[о] што је и данас, љетња напојница доњокрајске стоке, те дођу Ба[j]ице и прећерају чобане доњокрајске с воде; сви су Ба[j]ице били на Малој бистијерни, те Доњокрајци глас Ријечкој нахији; главари Ријечке нахије дођу с војском преко Заграбља, Границе и Крушевијем долем, па поћерају Ба[j]ице, у[x]фате два и узму им оружје, а у томе дође и Ба[j]ицама помоћ: Његуши и Ђеклићи, а пред њима Ј. С. П. и П. Н. М. Погонили су се тамо и овамо. Било је и мртвијех... те се под Границом саставе и извиде о овој зађевици, па окриве Ба[j]ице, те даду цијелој војсци ручак. Више пута у овом рату долазила је Катунска и Ријечка нахија у помоћ Доњокрајцима и Ба[j]ицама.

Туро и Јоко Ивов Томашевићи, ујаци покојног Илариона Рогановића, митрополита, имали су крд[о] стоке, којег им је чувао сестричић, Иларионов брат. Било је примирје, ба[j]ички и доњокрајски чобани испод Умаца, па се почели шалит и ругат једни другима, те један ба[j]ички чобан[ин] опсује једног доњокрајског, који омјери и омакне пушку пут Ба[j]ице и несрећном погоди онога Прогоновића, те остане на мјесто мртав, а чобани побјегну, они онамо а ови овамо.

Ђурђевица је крсно име Боковљанима, а у Боково иду и Доњокрајци и Ба[j]ице на пиће, те запану на Ђурђевицу ујтро Ба[j]ице у Тијесно ждријело и убију тро[j]ицу, од којих су два била Ђеранићи. Ово је био поново почетак рата.

Позове Маркиша Илин Ба[j]ице на пет мегдана код Санкове гомиле. У име Доњокрајаца и Ба[j]ице пристану на то, а у томе се посваде и с Његушима око планине, те их и Његуши позову на Трешњу на седам мегдана. Нађу се на муку, кућ ће прије одит[и], те смишле, да иду прво на Трешњу, а оставе по двојицу: на Иногору, на Точилу и на Вељем дрву, као стражу, да им јаве, ако крену Доњокрајци палит[и] им куће. Нека одива дође из Ба[j]ица и каже главарима доњокрајскијем, који отиду одма[x] пред Влашку цркву и по обичају цукну у звоно, да се купе Доњокрајци. Сви се искупе, те почне кнез: – Браћо, ево оволико година како се кољемо и ћерамо с Ба[j]ицама. Доста смо и ми њима и они нама јада задали, но – брат је брат – они су пошли да се бију и на другу страну, а што њима буде ружно, биће и нама. Ја бих да им поможемо, па ето... како речете, нека и буде! – Како ти речеш, пристајемо одговорише му једногрице. – А ви слушајте, браћо – рече кнез – да идемо, али се немој који преварит[и], да сврне с пута кући ба[j]ичкој, е се ми од тога одричемо јутрос! – Боже сачувај! – викнуше остали и упутише се сви уз поље, па уз Веље дрво, те на Трешњу до Ба[j]ица. Добро [јутро – Д. М.] итро, браћо! – Добра ви срећа и добро ни дошли! – скоче Бајице да се грле и целивају с Доњокрајцима. – А ето је доша[o] и кнез „Муртат” на мегдан! – викне кнез његушки. – Није „Муртат” но брат брату дошао – одврати му кнез доњокрајски – да видимо ће смо и како смо, е је земља подијељена, ако су брзи волови, кнеже! –

Ба[j]ице су шћели: сви њихови мегдани, а Доњокрајци не дадну но три њима а четири Ба[j]ицама, пошто је Ба[j]ица више; тако и оставе. Његуши су имали Мица Копитовића, малена чојка но живуљаста, „који је учио седам година у Млетке”, а Цетињани Николу Гарова, Умца, виђена и крупна момка, који је „низ море” одио и учио, а имао је најдужи и најоштрији мач, те су га од руке до руке додавали и гледали. Први мегданције су били одређени Мицо и Никола, па Мицо изашао на биљегу, а Николин мач у рукама једног крупног мртвуљастог Ба[j]ице се трефио у толико, којему се учини страмота дат[и] мач, но се залети низ једно трло к Мицу. Цетињани викну: – Не бројимо тога, не бројимо тога! – и стану се бачат[и] кршима за њим, а он утолико натрчи покрај Мица и у мимогред мане

и посјече га по рамену. Обије стране натегну пушке, док викне један Његуш: – А што учинисте јутрос, људи?! Остаће од нас и вас брука, док је вијека и свијета! Страмота је и нама и вама да толици-на пану око два грма горе, но се љепше помирити и мирно границу ставит[и]! Те га збиља послушају и поставе границу, кудијен је прије била и раздвоје се. Одили су заједно Доњокрајци и Ба[ј]ице до Св. Јована и Доњокрајци шћену својијем кућама, а скоче Ба[ј]ице моли-ти и кумит[и] да се уставе код њих, те се и уставе, па их разведу по конака тако да није у онога, коме је крв дужан или ко је њему дужан. Сјутридан је била заједничка трпеза на гумну Војводином, па пошље оро и пјевање до испред самог мрака; то се све побратими, ижљуби и учини мир, који је трајао три године и који не убрајамо у оне 17 година рата. Тада су се раздвојили у таквој љубави, да нити је било међу њима такве искрене љубави прије тога ни пошље поново започетог рата. Ба[ј]ице су их пратиле тога дана пјевањем и пуцњавом, а Доњокрајци су им одговарали истијем начином. Овакве ли-јепе примјере брацке слоге против вањског напада видимо код сви-јех онда међусобно закрвављенијех братстава црногорскијех: један другом би очи извадио, а против туђина: све нокат и месо. У знак више љубави и пријатељства, вјерили су Ба[ј]ице три своје ђевојке за Доњокрајцима, али не дођу одма[x] на углаву.

У кулук су били Шутина Пуранов, Вуко Богданов и Ђико Милов, који је оспријед један вељи шупљи зуб; па су се често шалили они тро[ј]ица међу собом, те би рекао Ђико Шутини: – Ах, како те нема ко убит[и], да ми макне тога јарамаза с врата! – а Шутина би му одговорио: – Нека, гњилозуби пестоња, а и да ме ко убије, не би ме то-бом светили, но би ови плећоња (куцајући Вука по плећима) поги-нуо за мене! – Баш се тако и трефи: Шутина крене у Катунску на-хију ради неке умире, а дочекују га и убију Ба[ј]ице код Јабуре, те га донесу Доњокрајци да га укопају, и почну лелекат[и] над њим, а дође Маркиша Илин, па им рече: – Немојте лелекат[и] – е ако бих жив осветићу га. А онамо поручи Ба[ј]ицама: Аферим е убисте оно-га „јарамаза”, но ајте сад, људи, да се опријатељимо и углавимо оне свадбе. Овизавали су се Ба[ј]ице, а и кренули су били, да се састану с Његушима нешто, те рече Вуко Богданов: – Кад нико неће отић[и] на углаву, ево ћу ја сам – те пође, а Доњокрајци га дочекају и убију за Шутину. Ово је био почетак рата, пошље трогодишњег мира, а дру-гом су приликом свршене углаве и Доњокрајци повели ђевојке.

То је била гладна година, те крену у Русију нека бра[т]ства црногорска, па и Доњокрајци учине договор: и овако нас није много, а гинемо, бијући се с Ба[ј]ицама, па се љепше куд иселит[и]! – то с допштењем Господара Петра I крену с осталијема бра[т]ствима, а на дом оставе само неколико старчева, који нијесу били за путовање; многи пак своје куће запале. Окрене им наручан вјетар бродовима, те неки стигну здраво испод Цариграда у Кремију, те им и данас тамо живи потомство; други су лутали по мору неколико дана, док им једнога јутра стигне глас да им је један брод заробљен и робље из њега поведено у Малу Азију, па заишту помоћи и заштите ондашњем руском конзулу у Цариграду Баилу, што им овај и учини, те се поврате и искрцају на Росе, ће стану неко вријеме и ће их много помре од колере.

Андрија Станишин је имао двије шћери: једну у Косијере, а једну за војводом Ускоковићем у Љешанској нахији, те је и стари Андрија био остао, па отишао у шћери. Испред самога повратка исељеника, дође Андрија на Цетиње да види кућиштине које су биле обрасле копривом и разном травуљином и да приступи владици Петру. Пошто се исплакао на кућиштине, отиде и приступи Владици; који га дочека: – Оди, ћедо, да ти кажем добри глас: све се робље повратило и до неколико дана дође дома! – Вазда ти Бог дао добре и веселе гласе! – одврати му старац и измаче се. До неколико дана, стигну Доњокрајци преко Мајстора и планине на Цетиње, приступе Владици, па отиду поправљат[и] погорела и затрављена кућишта; а како су дошли с мало оружја, почну Ба[ј]ице наваљивати на њих, те се одма[х] почне бој.

Сестра Мата Маркова, Бистра, удата за Јовашем Андринијем, па спрегли у орање Мато и Јоваш. Дође Мато на Ђурђевдан на пиће у Јоваша и рече да му дода Јоваш волове на Марковдан код Санкове гомиле, а у кретање каже Бистри: – Оћу да убијем Јоваша! – Подрани Јоваш на Марковдан, а Бистра му каже Матову намјеру и не даде њему, но она да ћера волове, те нађе Мата с Ба[ј]ицама код Санкове гомиле. Наиједи се Мато, па јој се не даде вратити у дом, но је поведе собом, а пошље је пошље у Ријечку нахију, ће је стојала до Петровадне. На Павин се дан почну неки шалит[и] како поведоше Јовашу жену, а он остаје ка[о] остожје, те се он наиједи и отиде само – четврти преко Ѓњијевог дола, иза Иногора, те нађу за Пиштет двојицу код стоке: један им утече, а сина Андрије Перова у[х]вати Јоваш и учини га на обојке, па се поврати и одма[х] отиде Владици у

Манастир, да га не прокуне... Кулук је глобио Јоваша због овога 132 цекина и два гроша – онда уобичајену уцјену људске главе.

То је порано било. Дошао владика Петар из Русије а донио разнијех потреба црквенијех, па отиде са Стеваном Перковијем у Брда да што дарује и по брцкијем црквама. То је било противно Ба[ј]ицама и Раићевићима, те су зборили: – Нијесу га поставили Брђани за владикуну ми, он је наш владика, па нема право да суминуја наше, а носи брцкијема поповима [х]аљине – није тако погодио, но [х]ајте да му поробимо и опљачкамо Манастир, па нек онда носи и даје Брђанима, да му помог[н]у! – И збиља учине тајни договор, да опљачкају Манастир, у коме је био само један калуђер. Владика је отишао више ради тога, да посаветује Брђане, што ће чињет[и] у вријеме непријатељске навале, но ради другога; и уочи онога дана, када су шћели Ба[ј]ице и Раићевићи извршит[и] тајни договор, докаже му неко, те скочи, да одма[х] иде на Цетиње, а посаветује га Стеван Перков: – Владико свети пошљи писмо Маркиши Илину нека отиде су тридесет Доњокрајаца у Манастир, а остали нека чувају оне појате, па ћеш чути; како ће и Ба[ј]ице и Раићевићи одаље стојат[и]! Те он одма[х] писмо Маркиши по једноме момчету, које дође код Маркише око поноћи, а Маркиша полако од куће до куће, да ко не чује са стране, буди људе, и прије зоре 30 њих отиде у Манастир, па двојицу оставе на Малом гувну, да пазе. – У гранивање Сунца помолете се и Ба[ј]ице око Табље, па се почну бачат[и] кршима, те поломе неколико тигала на Манастир[у], а у томе опазе ону двојицу на Малом гувну, па их зовну. – А који сте ви на Мало гувно!? Не кријемо се, ево видите, но који сте ви!? – А што сте тун, скитачи доњокрајски, што оне појате не чувате но туђе послове пратите!? – А што сте се ви довукли тако рано, кучерине ба[ј]ичке нијесу ви куће погореле, те ћурите проз те главице као ћукови, но се дома мичите?! – Чују их и они у Манастиру, па искочи Маркиша на врата, и стави руку на чело, а погледа пут Ба[ј]ица. А што си ти тун, троочњаче – викне му један Ба[ј]ица, да ти чуваш Манастир и калуђере од жилијех душа? – Муч, кучерино, доша[о] сам и баста ми их бранит[и] од таквијех и бољијех, а вићећемо, [х]оћу ли ако кренусте ка[ко] сте рекли. Нијесмо дошли, да туђина дворимо на свога Господара и да бранимо Манастир, а од кога?! Од вас црн ви образ био! – А има ли ве што? – викну двојица једенак. – Вићећете и жнати – одговори им из Манастира неки Доњокрајац – ако кренусте имало напријед! Те Ба[ј]ице натраг Шкрком, псујући и грдећи

онога, ко је проказао Доњокрајцима њихов договор. Контали су ко је то учинио и остали, да ће бит[и] проказали ујаци Св. Петра.

Мато Марков је често долазио у Хумце; а имао је и нешто земље испод Хумаца, те назове сина попа Ђикана Ђура, да му помогне дић[и] један шноп жита. Прислонио Мато вељу пушку при једној крушки, а Ђуро момчеце, помогне му дић[и], па извади иза паса малу пушку и убије Мата. Кулук стога глоби попа Ђикана са синовима 133 цекина и два гроша, а шћели су, да му и кућу запале, што је „обешчастио земаљску сетенцију.” Тада је кулук одредио, да Ба[ј]ице и Бјелоши, који имају земљу испод Хумаца, не долазе да стоје у Хумце, но да је из дома работају.

Перо Богданов Ба[ј]ица украо је дискос из Свете Госопође, када су се оно затварали Ба[ј]ице у Влашкој цркви, али се није хтио нигда одат[и], да га је украо, те након тога неколико рани се код Санкове гомиле и понесу га дома, а поврх тога закоље га змија у одру; држећи то, за праведну казну од Бога због украденога дискоса, каже, да је украо, слупио и продао дискос, те му узму као глобу нож, пушку и још нешто оружја.

Неколико година прими умире Доњокрајаца и Ба[ј]ица, рекну Ба[ј]ице: – Доста смо се клали и ћерали, но [х]ајте, људи, да се помиримо, па да ишћерамо ту скитњу из Конака, нека наше „галебице” пасу, а ми да живимо као браћа. – Побоје се Конације, те донесу дванаесторо новорођене ћеце под Доњи Крај и позову Доњокрајце на кумство и побратимство, те се удруже заједно проћу Ба[ј]ица...

Јарка је било Конација као што их је и данас, па, док су сами Доњокрајци били, Ба[ј]ице би сви скупа навалили, а ови се затвори у „шанчевима”, па их дочека и поби, а сад се већ нијесу затварали, но и они одили силом, зор зориле, те их је више и гинуло. У ово вријеме су се највише били око Боана и Поздуха.

Саво попа Мила из Поздуха био је ожењен из Дугог Дола, па му и сваст дошла код њега; погине Кандија попа Ђикана, а Саву попову жена и сваст о којој се и у једној сентенцији спомиње.

Свети Петар је често долазио међу закрвљенијем Цетињанима, па их савјетовао, зборио им, молио их и кумио, да се оставе међусобног крвопролића, те су га неких пута и послушали, па се помирили, негда су га слушали док је био код њих, а негда их је он савјетовао а они се би и кољи. Неколико пута је долазио на Цетиње Кулук – црногорски главари ради умира Цетињана и, мирећи их, чињели

су сетенције, на које су се потписивали сви главари, а потврђивао је сетенцију Господар-Владика печатом и својеручним потписом.

Ђе није могао доћ[и] Св. Петар, шиљао је мјесто себе свога секретара Стефана Лазаревића крстом у руци, да моли и куми закрвљена црногорска бра[т]ства да се мире.

Оне године, кад се стио пре[д]ставит[и] Св. Петар, позове све главаре и окупи под Манастир, на Мало гувно, па им почне зборит[и]:

Црногорци! Отка[д] је Махмуд-паша усија[о] међу вама клицу раздора и поклаћа, то се поред сваке моје молбе и савјета, још ни данас није искоријенило између вас, но, тако ви Бог дао срећу, послушајте ме, нећете се кајат[и], помирите се! ... Ја сам добавио из Русије на цркве и манастире мало помоћи... и доста пута... питали су ме, куђ дијевам то благо, а ја све то купио на један стожић и мишлио сам писат[и] у Русију да ми пошљу једнога чојка, да установимо, да се уреди мало суда и да још иштем помоћи; но – опет молим и кумим, да ве не прокунем, е ви не би добра било – сви се измирите и умирите, па ћете дочекат[и] и суд у земљи, а ја га нећу дочекат[и] и ево да ве благословим: било ви тако и тако и тако, ако се умирите, не ли...

Те сви главари пред Влашку цркву: руку за руку – ухвате вјеру мира и ижљубе се. Доњокрајци су тада имали кнеза, а Бајице не но тада ставе Маша Маркова, те се и Доњокрајци и Бајице ижљубе и утврде међусобни мир 1830. године.

По томе се установи суд у земљи, а затијем донесе Ивановић из Русије царску грамату, коју је читао на скупу Машо Вучићевић.

Др Душан МАРТИНОВИЧ

ЙОВАН ФИЛИПОВ ИВАНИШЕВИЧ И НЕКОТОРЫЕ ЕГО
НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ЭТНОГРАФИЧЕСКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ
ЭССЕИ О РОДНОМ ДОНЕМ КРАЕ И СОСЕДНИМ БАИЦАМА

Резюме

О Йовану Иванишевич, учителе и известном черногорском исследователе фольклора, автор этого исследования, написал несколько статей и его портрет (библиографию). В настоящей статье автор пишет об одном неопубликованном этнографическо-историческом эссе Йована Иванишевич о его родном

Донем крае и соседним Баицама, в котором он говорит о старых племенах в Баицах (дополнение преданию), о исламизировании в Черногории и особый акцент ставит на столкновение между жителями Цетинья – Донего края и Баиц. По его словам, в этих столкновениях в течение 17 лет, убито 72 человека с одной и другой стороны. Современник этих событий – поп Лазо Ябучанин-Попович приводит, между тем, число убитых – 62, что кажется более достоверным. Иванишевич в своем эссе дает и причины кровавых столкновений между соседними племенами.